

Өзбек жана кыргыз тилдеринде жөндөмөлөр категориясынын түзүлүшү жана аткарган милдети жагынан мүмкүнчүлүгү бирдей экендигин бул тилдердин анализине арналган изилдөөлөрдөн көрүнөт. Салыштырылган тилдерде жөндөмөлөр сөз өзгөртүүчү, сөздөрдү сөздөргө байланыштыруучу категория болуп эсептелет. «Сөз өзгөртүүчү мүчөлөр уңгуга жалганганда, сөздүн мааниси өзгөрбөстөн, грамматикалык кошумча маани гана киргизет. Бирок алар сүйлөмдөгү сөздөрдү өз ара байланыштырууда синтаксистик каражат катары кызмат кылат».¹ «Склонение – одна из ключевых категорий, которые во многом определяют специфику грамматического строя тюркских языков».² Ошондуктан жөндөмөлөр семантикалык планда изилдөөгө анчалык муктаж эмес. Ошого карабастан, жөндөмөлөрдүн өзүнө тиешелүү семантикасын иликтөөнү талап кыла турган жагдайлар да жок эмес: «Ар бир жөндөмөнүн өзүнүн белги формасы, өзүнө тиешелүү мааниси, синтаксистик милдети бар».³

Бирок жөндөмөлөрдүн синтаксистик жагы жетекчиликке алынган үчүн семантикалык жагынын анализи ар түрдүү. Жадагалса, жөндөмөлөрдүн өзүнүн семантикасынын жоктугу же бардыгы жөнүндөгү кайчы пикирлер да лингвистикада жаңылык эмес, бул көз караш XIX кылымдан бери улантылып келатат. Кандай тилдин бирдиги болгонуна карабай, анын мазмунунда карама-каршы эки жактуулук болот. Тилдин түрдүү ярустарында мындай карама-каршылыктар да ар түрдүү. Мындай кубулуш жөндөмөлөрдүн семантика-синтаксистик байланышынан байкалат. Жөндөмөлөрдүн синтаксистик жактан байланышы анык. Жогоруда белгиленгендей, анын сөз өзгөртүүчү, ошондой эле сөздөрдүн арасындагы синтаксистик байланышты камсыздоочу функцияны аткаргандыгы жөнүндө кыргыз, өзбек тилинин изилдөөчүлөрү бирдей көз карашта.

Бирок алардын семантикалык өзгөчүлүктөрү бар экендиги да анык. Эгер ушундай өзгөчөлүк болбосо, жөндөмө парадигмасы да түзүлбөйт. Бирок белгилүү бир кептик агымда жөндөмөнүн мүчөсү жана ал уланып жаткан сөздүн мааниси бири-бирине жуурулушуп кеткендиктен, анын кайсы бөлүгү сөзгө, кайсы бөлүгү мүчөгө таандык экендигин айырмалоонун өзү да бир топ татаал. Ошону менен бирге жөндөмөлөрдүн семантикалык жагы өтө маанилүү боло турган учурлары да бар. Мындай учурдун негизгиси – баяндоочтун позициясы.

Баяндооч түрк тилдеринде негизги бөлүк болгону үчүн, бул милдетти аткарып жаткан атоо (назывная единица) бирдигине уланып жаткан жөндөмө мүчөлөрү синтаксистик байланышты белгилебегендиги анык. Мындай учурларда алар семантикалык өзгөчүлүктөрүнө карай реализацияланат. Мисалы:

Өзбекче: Хамма далага!

Кыргызча: Бардыгы талаага!

Өзбекче: Дадам уйда!

Кыргызча: Атам үйдө!

Дагы ушундай (жөндөмөлөрдүн семантикалык өзгөчүлүктөрү жетекчилик кылуучу) мүмкүнчүлүк болуп, жөндөмөлөрдүн синтаксистик позицияны сактаган абалдагы өзгөрүшү эсепке алынат. Мисалы:

Өзбекче: нонни енг // нондан енг

Кыргызча: Нанды жеңиз //нандан жеңиз

Өзбекче: Сизга хизмат (бор) // Сиздан хизмат, (биздан рахмат)

Кыргызча: Сизге кызмат (бар) // сизден кызмат, (бизден ыракмат).

Мындай учурларда жөндөмөлөрдүн семантикалык маанилери бир топ ачык көрүнөт. Айрыкча, баяндоочтун позициясы бул тараптан ылайыктуу болуп жөндөмөлөр бул орунда жалпысынан синтаксистик милдет аткарбагандыгынан көрүнөт.

Кыргыз жана өзбек тилдеринде жөндөмөлөрдүн изилденишинин жыйынтыктары ушул күнгө чейин дээрлик бирдей жана, негизинен, төмөнкүлөрдү камтыйт.

Кыргыз, өзбек тилдеринде жөндөмөлөр алтоо, алар дээрлик бирдей грамматикалык милдетти аткарат. Өзбек тилине салыштырмалуу кыргыз тилинде кээ бир жөндөмө мүчөлөрүнүн варианттары көп. Эгер өзбек тилинде табыш жөндөмөсүнүн -ни мүчөсүнүн -и, -н варианты; барыш жөндөмөсүнүн -га мүчөсүнүн -ка, -қа варианты; чыгыш жөндөмөсүнүн -дан мүчөсүнүн -тан варианттары болсо, кыргыз тилинде бир гана илик жөндөмөсүнүн мүчөсүнүн 12 варианты бар. Эки тилде тең атооч жөндөмөсү нөл формасында. Мындай формалар башка категориялардын тутумунда да жолугат жана бир катар өзгөчөлүктөрү менен нөл болбогон формалуу башка парадигмалаштарынан айырмаланат: биринчиден, нөл формалуу бирдиктер семантикалык жактан бир топ кеңири жабдылган болот; экинчиден, мындай бирдиктердин синтаксистик мүмкүнчүлүктөрү да бир топ кеңири.

Бул формаларды изилдөө ушул жагынан өтө кызыктуу болгону менен, экинчи жагынан проблемалуу. Себеби алардын реалдашуу мүмкүнчүлүктөрүн изилдөөдө материалдык көрсөткүчтүн жоктугу түрдүү башаламандыкка алып келиши мүмкүн. Мындай башаламандык экөө. Анын эң башкысы:

- 1) атооч жөндөмө бар жана жок учурларды айырмалоо;
- 2) жөндөмөлөрдүн грамматикалык каражатсыз колдонулушу (жөндөмө мүчөсүнүн түшүрүлүп колдонулушу).

Биз жөндөмөлөргө тиешелүү синтаксистик милдет аткарбаган учурду атооч жөндөмөсүнүн катарына кошпойбуз. Мисалы, кататма сөз. Ал атооч жөндөмө формасында тургандай сезилсе да, ал эч кандай жөндөмө формасында эмес. Себеби ал синтаксистик байланышта турбайт. Мына ушуларды эсепке алып, материалдык тарабы бири-биринен кескин түрдө айырмалануучу эки учурду бирдей баалоо мүмкүндүгү күмөн туудурат. Мисалы, салыштырабыз:

Өзбекче: Карим, бугун мен сизни кутаман //

Карим бугун бизникига келади.

Кыргызча: Керим, бүгүн мен сизди күтөм //

Керим бүгүн биздикине келет.

Эки тилде тең биринчи сүйлөмдөгү «Керим» жана экинчи сүйлөмдөгү «Керим» форма жагынан бирдей болгону менен аткарган милдети эки түрдүү, ошондуктан биринчи көрүнүштө эч кандай жөндөмөнүн грамматикалык каражаты жок, экинчисинде болсо, атооч жөндөмөсүнүн формасы бар деп эсептелинет. Жөндөмө мүчөлөрдүн «түшүп калышы» жөнүндөгү проблема бир топ татаал болгондуктан, мындай көз караштарга кошулууга болбойт деген корутундуга төмөндөгү себептерден улам келдик.

Философиялык тарабы: ар кандай предмет бир бүтүн нерсе катары эсептелет. Анын бүтүндүгү, анын жашоосуна мүмкүнчүлүк берет. Ушул бүтүндүктү бөлүү төмөндөгүдөй эки түрдүү натыйжага алып келиши мүмкүн:

- 1) «нерсе» (предмет) өзүнүн жашоосун жоготот, демек, «өлөт»;
- 2) «нерсенин» (предметтин) жашоо түрү өзгөрөт, демек ал башка «нерсеге» айланат.

Сандык өзгөрүүлөр, албетте, сапаттык өзгөрүүлөргө алып келет.

Лингвистикалык тарабы: тил бирдигинин материалдык жагы тыбыштардын тизмеги эмес, ал башка тил бирдиктеринен айырмалап туруучу белгилердин жыйындысы эсептелет.4 Ошон үчүн да нөл көрсөткүчү болот. Ал эми тил бирдиктери мына ошондой айырмалап берүүчү белгилерин жоготсо кантет? Тил бирдиктери материалдык жана мазмундук жактарынын биригишинен түзүлөт.

Материалдык эки айырмачылыгы бар объект бирдей болбойт.5 Мына ушуларды эсепке алып, материалдык тарабы бири-биринен кескин түрдө айырмалануучу эки учурду бирдей баалоо мүмкүндүгү бизди күмөндөр кылат.

Тил илиминде мындай бирдиктерди сыпаттоодо дистрибутивдик анализ методунан пайдалануу жакшы натыйжа бериши далилденген. Эгер эки түрдүү кептин тилдик бир мазмунга тиешелүү же тиешелүү эместигин аныктоо проблемасы чыкса, дистрибутивдик анализ методунан пайдаланууга болот.

Тигил же бул жөндөмөнүн «белгилүү» жана «белгисиз» (жөндөмө мүчөсү түшүп калганда) колдонуштарын салыштырып көрсөк, алардын арасында так контраст дистрибуция ишке ашышын көрөбүз:

Өзбекче: Мактаб биноти // мактабнинг биноти.

Иш бошламок // ишни бошламок.

Кыргызча: Мектеп имараты // мектептин имараты.

Жумуш баштоо // жумушту баштоо.

«Белгилүү» жана «белгисиз» колдонулушунда аныктык жана аныктык эмес жагынан айырма бар. Мисалы, өзбек жана кыргыз тилинде да мектеп (мактаб) – жалпысынан ар кандай мектеп жөнүндө түшүнүктү билдирсе, мектептин деген сөздө анык, белгилүү мектеп жөнүндө сөз болот. Бул сөз формалары өз ара түрдүүчө мазмунду билдирүү үчүн колдонулат. Белгисиз колдонууда да жөндөмө жөнүндө сөз болуп жатканы белгилүү: «Выделенные таким образом языковые единицы обобщаются в классы с помощью экспериментальной техники субституции (замещения). Разные языковые единицы относятся к одному и тому же классу, если они способны замещать друг друга в одних и тех же окружениях.» 6 Бул эки учурда тең жөндөмө колдонулуп жатканы анык, бирок мектеп багы – мактаб боги, жумуш баштоо – иш бошламок сыяктуу абалда кандай жөндөмө колдонулуп жатат? Биздин оюбузча, бул орунда атооч жөндөмө жөнүндө айтсак туура болот. Мына ушундай мүмкүнчүлүктү кыргыз тилинен да учуратууга мүмкүн). Себеби бул – жөндөмөлөр катарында нөл көрсөткүчтүү бүтүндүк турат. Атооч жөндөмөнүн жана башка жөндөмөлөрдүн мындай орун алмашуусу кокустук эмес. Бул тилдин ички карым-катышынын натыйжасынан келип чыгат. Жөндөмөлөрдүн өз ара алмашуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон жана болбогон учурлары бар. Айрыкча, мындай айырмаларды ишке ашыруучу бир нече жакты көрсөтүүгө болот:

1. Конструктивдик жак: байланышып жаткан сөздөрдүн катыштык жана аралык (контакт, дистант) жайгашкандыгын, алардын арасындагы синтаксистик катышты камсыздоодо кайсы жөндөмө тандалышы керектигин белгилеп берүүчү учур болот. Контакттылуу байланышта атооч жөндөмөнү колдонуу мүмкүнчүлүгү бир топ кеңири:

Өзбекче: У мактаб богида ишлар эди.

Кийинчилик иш бошлангунча.

Кыргызча: Ал мектеп багында иштер эле.

Кыйынчылык иш башталганча.

Дистанттык байланыштын ишке ашышы менен белгилүү жөндөмөлөрдүн колдонулушуна атайын зарылчылык туулат:

Өзбекче: У мактабнинг катта богида ишлар эди.

Кийинчилик – ишнинг уз вактида бошланишида.

Кыргызча: Ал мектептин чоң багында иштейт эле.

Кыйынчылык – иштин өз убагында башталышында.

2. Дифференциалдык жак. Атооч жана башка жөндөмөлөрдүн орун алмашуучу контакт абалда да чегараланышы мүмкүн. Бул жөндөмөдө турган сөздүн семантикалык жагы менен байланышта болот. Айрыкча, энчилүү зат атоочтор, заттык мааниде колдонгон сөздөр жана ат атоочтор башка сөз тайпалары үчүн табигый болгон абалдарда да жөндөмөлөрдүн орун алмашуусуна жол берилбегендиги менен мүнөздөлөт:

Өзбекче: Канатни курдим // *Канат курдим.

Яхшини унутма // *яхши унутма.

Менинг уйим // * мен уйим.

Кыргызча: Канатты көрдүм // * Канат көрдүм (* белгиси тил үчүн табыгый эместикти билдирет).

Жакшыны унутпа // * жакшы унутпа.

Менин үйүм // * мен үйүм.

3. Коммуникативдик жак. Жогорудагыдан сырткары абалда коммуникативдик жактан өзүнө тиешелүү өзгөчүлүктөрү зарыл болуп калса, ошону колдонушу мүмкүн: Мисалы:

Өзбекче: Мен шафтолини яхши кураман.

Кыргызча: Мен шабдалыны жакшы көрөм.

Бул жерде шабдалы жакшы көрөм – шафтоли яхши кураман, - деп айтууга да мүмкүнчүлүк бар. Бирок так аныктык жана башка мөмөлөрдөн айырмалап көрсөтүү үчүн коммуникативдик зарылчылык болгондуктан, табыш жөндөмөсүнүн мүчөсү колдонулган. Эгер мындай зарылчылык болбосо, анда атооч жөндөмөнү колдонууга мүмкүн болмок.

Жогоруда айтылгандардан төмөндөгүдөй жыйынтык чыгарууга болот. Атооч жөндөмө башка жөндөмөлөр үчүн тиешелүү болгон синтаксистик позицияларда аларды алмаштыра алат (белгилүү чектелиштер да бар. Мындай алмашуу табыш жана илик жөндөмөлөрү менен бир топ активдүү болгону менен, барыш, чыгыш, жатыш жөндөмөлөрү менен бир аз пассивдүү. Бул жөндөмөлөрдүн парадигматикалык мамилелериндеги өзгөчөлүктөрдөн келип чыгат). Мына ушул кубулушка байланыштуу атооч жөндөмөнүн бир гана синтаксистик, семантикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн да кеңири экендиги көрүнөт. Себеби бул эки учур өз ара байланышкан жана бири-бирине көз каранды.

Илик жөндөмөсүнүн колдонулушу азыркы күндө таандык категориясы менен бир топ тыгыз байланышканы менен, түрк тилдеринин тарыхында мындай байланыш шарт болгон эмес. Түрколог Х.Г.Нигматовдун айтуусунда, XI-XII кылымдарда илик жөндөмөсүндөгү сөз баяндооч жана ээ позициясында да келет. 7 Азыркы түрк тилдеринде илик жөндөмөсүнүн жалгыз аныктоочтук милдети аткарышы калыптанып калган:

өзбекче: гулнинг хиди, ойнинг боши

кыргызча: гүлдүн жыты, айдын башы

Илик жөндөмөсүндөгү сөздүн формасы дээрлик бардык учурда таандык көрсөткүчү бар сөз формасы менен байланышат. Илик жөндөмөсүндө синтаксистик позиция менен функцияны белгилөө мүмкүнчүлүгү бир топ күчтүү. Илик жөндөмөсү жалганган сөз багыныңкы позицияны ээлеп, сөз айкаштарынан сырткары турбайт. Илик жөндөмөсү сөздү сөзгө байланыштырат, бирок өз семантикасындагы негизги өзгөчүлүк – караштуулукту көрсөтпөгөн позициялары да бар. Ат атоочту кызматчы сөз (жандооч) менен байланыштырган учуру буга мисал болот:

өзбекче: шунинг учун, шунинг билан, шунинг сингари

кыргызча: ошол үчүн, ошону менен, ошол сыяктуу

Мындай орундарда синтаксистик мүмкүнчүлүк гана реализацияланып, семантикалык жагы нейтралдашат.

Табыш жөндөмөсү өзүнүн милдети жана позициялык жактарына карай илик жөндөмөсүнө бир топ жакын келет. Албетте, ал ээлей турган позиция менен ал аткаруучу милдет өзүнө гана тиешелүү. Айрыкча илик жөндөмөсүндөгү сөз форма зат атооч менен, табыш жөндөмөсүндөгү сөз форма болсо, этиш аркылуу башкарылат. Бирок экөө тең багыныңкы позицияны ээлөөчү сөз формасын пайда кылат. Табыш жана илик жөндөмөсүндө турган сөздүн синтаксистик (тике толуктооч жана аныктооч) милдети да анык. Ушул себептен аларды атооч жөндөмө менен бирге, калган жөндөмөлөргө карама-каршы коюу салттары бар.

Бул үч жөндөмөнүн ортосунда орун алмашуу мүмкүнчүлүгү бир топ күчтүү, ошондой эле табыш жана илик жөндөмөлөрү белгилүү учурларда атооч менен алмаша алат: Мисалы:

өзбекче: гулнинг барги // гул барги
гулни тер // гул тер
кыргызча: гүлдүн жалбырагы // гүл жалбырагы
гүлдү тер // гүл тер

Бирок аларда илик же табыш жөндөмөсүнүн колдонушу зарыл болуп калуу учурлары көп:

1. Белгилүү бир синтагматикалык абалдарда.
2. Сөз форма тутумунда таандык мүчө уланганда. Салыштырабыз:
өзбекче: синфни тозала // синф тозала
синфингни тозала // *синфинг тозала
кыргызча: классты тазала // класс тазала
классыңды тазала // *классын тазала

Илик же табыш жөндөмөлөрү аркылуу байланышып жаткан сөздөр контакт-дистанттуу орун алышы да мындай учурда маанилүү болот. Дистанттык жайгашуу илик жана табыш жөндөмөлөрүнүн колдонулушун талап кылат: Мисалы:

өзбекче: пахта тер // пахтани тоза тер // *пахта тоза тер
гулнинг хиди // гулнинг нафис хиди // *гул нафис хиди.
кыргызча: пахта тер // пахтаны таза тер // *пахта таза тер
гүлдүн жыты // гүлдүн назик жыты // *гүл назик жыты

Ушуну менен бирге, түркологиялык адабияттарда белгилүү лексика-семантикалык группаларга тиешелүүлүк мындай алмашууларда ролу чоң экени белгиленип жүрөт. Айрыкча, ат атооч, энчилүү зат атооч, сын атоочтор, ошондой эле атоочтуктар жана кыймыл атоочтор да табыш жана илик жөндөмөсүнүн колдонушуна муктаж болот.

Грамматикалык жактан мүмкүн болгон учурларда мындай орун алмашуу болсо, табыш жана илик жөндөмөнүн колдонулушу тактык жана аныктык сыяктуу маанилерди ишке ашырат. Мисалы:

өзбекче: иш бошла // ишни бошла
хат ңзди // хатни ңзди
уй томи // уйнинг томи
кыргызча: иш башта //ишти башта
кат жазды //катты жазды
үй тамы // үйдүн тамы

Чыгыш, барыш жана жатыш жөндөмөлөрүнүн атооч жөндөмөгө карата болгон карым-катышында, семантикалык жана синтаксистик мүмкүнчүлүктөрүндө илик жана табыш жөндөмөсүнөн айрымалануучу атайын топту түзөт. Бул топтогу жөндөмөлөрдүн атооч жөндөмө менен орун алмашуусунда семантикалык айырма – табыш жана илик жөндөмөлөрүнүн атооч жөндөмөсү менен орун алмашуусуна салыштырмалуу бир топ ачык:

өзбекче: окшом кетди //окшомда кетди
нондан олинг //нон олинг
пастга кетмок // паст кетмок

Кыргызча: күүгүм кетти // күүгүмдө кетти
нандан алгыла // нан алгыла
ылдыйга кетмек //ылдый кетмек

Же мындай алмашуулар жалпысынан мүмкүн болбойт.

Чыгыш жана атооч жөндөмөлөрдүн орун алмашуусунда да полемикалуу жагдай бар. Ал – чыгыш жөндөмөсүндөгү сөздүн ээнин позициясында да келе алышы. Мисалы:

Өзбекче: Махалламизда турли миллатлар яшайди // махалламизда турли миллатлардан яшайди.

Кыргызча:Маалебизде (диалектиде) түрдүү улуттар жашайт // маалебизде түрдүү улуттардан жашайт.

Кээ бир тилчилер экинчи сүйлөмдө да ээ бар деп эсептеп, анын чыгыш жөндөмөсүндө турганына кошулушат. 8 Бирок биздин оюбузча, бул орунда ээ эмес, толуктооч жөнүндө сөз болгону оң. Себеби чыгыш жөндөмөсү менен түзүлгөн сөз форма баяндооч аркылуу көрсөтүлгөн белги субъекти – ээнин өзүн эмес, мына ушул белгинин предметин, так эле толуктоочту көрсөтөт. Чыгыш жөндөмөсү – биринчи топтогу жөндөмөлөр менен белгилүү орун алмашуу мамилелеринде боло ала турган кийинки топтун жалгыз мүчөсү. Ал белгилүү учурларда табыш жөндөмөсү (а), дагы бир мезгилде илик жөндөмөсү (б) менен орун алмаша алат:

өзбекче: а) овкатни енг // овкатдан енг
б) болаларнинг бири // болалардан бири

Кыргызча: а) тамакты жеңиз //тамактан жеңиз
б) балдардын бири //балдардан бири

Чыгыш, барыш, жатыш жөндөмөлөрүнүн өзүнө тиешелүү дагы бир белгиси алардын синтаксистик мүмкүнчүлүктөрүндөгү өзгөчөлүктөн көрүнөт. Алар сүйлөм тутумунда баяндооч болуп келе алат. Илик жана табыш жөндөмөлөрү мындай мүмкүнчүлүктөргө ээ эмес. Мисалы:

Өзбекче: Кадр-киммат – мехнатдан.

Дадам – уйда.

Бутун мехр-мухаббатим онамга!

Кыргызча:Кадыр-барк – мээнеттен.

Атам – үйдө.

Бардык мээримим, сүйүүм апама!

Жөндөмөлөрдүн оппозитивдик мамилелери да өздөрүнө таандык болуп, алар, биздин оюбузча, бир нече түрдүү белгинин негизинде бир нече катмарды пайда кылат: жөндөмөлөрдүн бардыгы сөздү сөзгө айкаштыруу үчүн кызмат кылат. Бирок чыгыш, барыш, жатыш жөндөмөлөрү, ошондой эле, атооч жөндөмөнүн багындыруучу позицияда да келе алуу мүмкүнчүлүгү бар. Мындай учурларда алар сөздү сөзгө айкаштырбайт. Ушуга карай «сөздү сөзгө айкаштыруу» белгисине караганда, жөндөмөлөр привативдүү оппозицияны пайда кылат. Мында илик менен табыш жөндөмөсү күчтүү (ар дайым сөздү сөзгө айкаштырат), ал эми чыгыш, барыш, жатыш, атооч жөндөмөлөрү күчсүзүрөөк мүчө (сөздү сөзгө айкаштыра алышы же айкаштырбай калышы да мүмкүн) болот.

Сүйлөм бөлүктөрүнүн катышында бул оппозициялар жеке-жеке болот. Мисалы, «баяндооч боло албастык» белгисине карай атооч, жатыш, чыгыш, барыш жөндөмөлөрү пассивдүү, илик менен табыш жөндөмөлөрү активдүү мүчө болгон привативдүү оппозиция бардык жөндөмөлөрдү камтыйт. Же «белгилүү сүйлөм бөлүктөрүн айырмалоочу» белгисине карай табыш жана илик жөндөмөлөрү активдүү, калган жөндөмөлөр пассивдүү мүчө болгон привативдик оппозиция пайда болот.

Жөндөмөлөр семантикалык белгилерине карай дагы оппозицияларга кирүүчү топторго биригишет. «Семантикалык өзгөчүлүктү билдирүү» белгисине карай «объективдүү-субъективдүү мамиле» семантикасына ээ болгон атооч, табыш, илик жөндөмөлөрдүн тобу «локалдык» семантикага ээ болгон жатыш, барыш жөндөмөлөрдүн тобу менен эквиваленттүү оппозицияны пайда кылат.

Жалпысынан алганда, жогорудагы жыйынтыктарыбыздан улам жөндөмө категориясынын жалпы грамматикалык маанисин семантикалык жактан объективдүү-субъективдүү мамиле жана локалдык, синтаксистик жактан багындыруучу жана багынуучулукту билдирүүнү уюштурат деп көрсөтүүгө болот.

Жогоруда каралган оппозициялардын катарында ар бир жөндөмөнүн ээлеген орду анын жалпы грамматикалык маанисин белгилейт.

Адабияттар:

1. Виноградов В. В. Русский язык. – М.: Высш. шк., 1986.-640 с.

2. Давлетов С., Кудайбергенов С. Азыркы кыргыз тили. Морфология. – Фрунзе.: Мектеп, 1980.-78 б.
3. Зулпукаров К.З. Падежная грамматика: теория и прагматика. –СПб.; Ош: Пед. ун-т им. А. И. Герцена, Ош. Гос. ун-т, 1994.-317 с.
4. Кыргыз адабий тилинин грамматикасы. 1-бөлүк. Фонетика жана морфология. – Фрунзе.: Илим, 1980.- 539 б.
5. Узбек тили грамматикаси. Т. 1. –Ташкент.: Фан, 1975. –610 б.
6. Соссюр Фердинанд де. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977. - 696 с.
Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 683 с.
7. Нигматов Х. Г. Функциональная морфология тюркоязычных памятников XI -XII вв. – Ташкент: Фан, 1989.-192 с.
8. Солнцев В. М. К вопросу о семантике, или о языковом значении // Проблемы лингвистической семантики. – М., 1974.-С. 3-10.